

MARIA KACZOROWSKA*

KONTROWERSJE WOKÓŁ UNIFIKACJI PRAWA PRYWATNEGO W EUROPIE W ŚWIECIE PROJEKTU EUROPEJSKIEGO KODEKSU CYWILNEGO

Postęp procesów integracyjnych w obrębie Unii Europejskiej w sposób znaczący wpływa na kształtowanie się prawa prywatnego o zasięgu ogólnoeuropejskim, dostosowanego do potrzeb rozwijającego się wspólnego rynku. Celowi wprowadzenia „nowego porządku prawnego” (*new legal order*¹) w zjednoczonej Europie podporządkowana jest propagowana w ostatnich latach koncepcja unifikacji prawa w formie Europejskiego Kodeksu Cywilnego. Podjęte z inicjatywy instytucji wspólnotowych² prace nad projektem jednolitego unormowania dla państw członkowskich są prowadzone przez Grupę Studyjną do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego (*Study Group on a European Civil Code*) pod przewodnictwem prof. Christiana von Bara, skupiającą uczonych reprezentujących poszczególne kraje europejskie³. Ak-

---

* Absolwentka studiów prawniczych na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, doktorantka i aplikantka radcowska.

¹ C. Żuławska: *Uwagi o „europeizacji” prawa umów*, Kwartalnik Prawa Prywatnego (dalej: KPP) 2001, z. 2, s. 230.

² Podstawę dla rozpoczęcia prac kodyfikacyjnych stworzyły uchwały Parlamentu Europejskiego z 1989 i 1994 r., zawierające postulat unifikacji materii prywatnoprawnej na gruncie europejskim. Kierunek dalszych działań w ramach procesu europeizacji prawa prywatnego został wyznaczony przez Komisję Europejską w Komunikacie o europejskim prawie kontraktów z 2001 r., a następnie w przyjętym w 2003 r. dokumencie *Spójniejsze europejskie prawo umów. Plan działania (Action Plan)*. Przewidziano w nim przede wszystkim stworzenie tzw. Wspólnych Ram Odniesienia (*Common Frame of Reference — CFR*) i kontynuację prac nad „opcjonalnym instrumentem” (*Optional Instrument*), czyli niewiążącym europejskim kodeksem prawa prywatnego. Rozwinięcie *Planu działania* stanowi opublikowany w 2004 r. kolejny dokument KE: *Europejskie prawo kontraktów i rewizja acquis: droga naprzód (Way Forward)*. Por. np. R. Mańko: *Instytucje UE wobec idei europejskiego kodeksu cywilnego*, Przegląd Prawa Europejskiego 2004, nr 2, s. 39 i n.; J. Ralski: *Kierunki rozwoju europejskiego prawa kontraktów*, KPP 2002, z. 1, s. 213 i n.; *idem*: *Nowy etap rozwoju europejskiego prawa prywatnego*, KPP 2006, z. 1, s. 111 i n.

³ Działania Grupy Studyjnej opierają się głównie na ustaleniach wypracowanych przez Komisję Europejskiego Prawa Umów (*Commission on European Contract Law*), zwaną Komisją Lando. Rezultatem prac tego zespołu

tualnie przedmiotem działań Grupy von Bara, wchodzącej w skład tzw. Sieci Doskonalenia (*Network of Excellence*), jest opracowanie Wspólnych Ram Odniesienia (*Common Frame of Reference* — CFR), które mają stworzyć podstawy dla wdrożenia w dalszej perspektywie wspólnego kodeksu cywilnego dla państw Unii Europejskiej⁴.

Plany ujednolicenia materialnego prawa prywatnego na poziomie europejskim wzbudzają kontrowersje i są przedmiotem szerokiej dyskusji toczącej się w nauce. Dobrą okazję do analizy podstawowych założeń przygotowywanej kodyfikacji w świetle wynikających z postanowień traktatowych celów Wspólnoty oraz współczesnych uwarunkowań integracji — stanowi 50. rocznica podpisania traktatów rzymskich, której obchody miały miejsce w 2007 r.

Celem niniejszego opracowania jest zasygnalizowanie niektórych problemów i wątpliwości związanych z realizacją idei Europejskiego Kodeksu Cywilnego, akcentowanych w literaturze przedmiotu, zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Zaprezentowane rozważania koncentrują się na ocenie możliwości unifikacji europejskiego prawa prywatnego pod względem merytorycznym i formalnym, a także na analizie potencjalnych skutków wdrożenia wspólnej regulacji. Ponadto podjęto próbę sformułowania postulatów odnoszących się do alternatywnych metod zbliżania systemów prawnych państw europejskich w dziedzinie prawa cywilnego.

GŁÓWNE ZAŁOŻENIA KONCEPCJI EUROPEJSKIEGO KODEKSU CYWILNEGO

Zasadniczym celem planowanej kodyfikacji europejskiej jest wypracowanie wspólnych norm prawnych regulujących stosunki ekonomiczne na obszarze Unii Europejskiej. Potrzebę pogłębienia procesu zbliżania ustawodawstw państw członkowskich, a w dalszej perspektywie wprowadzenia ujednoliconego kodeksu cywilnego dla Europy — uzasadnia się przede wszystkim koniecznością zniwelowania odrębności istniejących w poszczególnych systemach prawnych, zakłócających prawidłowe funkcjonowanie wspólnego rynku⁵. Osiągnięty do tej pory poziom harmonizacji, będący wynikiem implementacji dyrektyw wspólnotowych, uznano

badawczego są opublikowane Zasady Europejskiego Prawa Umów (*Principles of European Contract Law* — PECL), mające stanowić trzon przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego. Na temat Grupy Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego zob. C. von Bar: *Prace nad projektem Europejskiego Kodeksu Cywilnego*, Państwo i Prawo (dalej: PiP) 2000, z. 10, s. 44 i n.; E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska: *Europejski kodeks cywilny (analiza prac Grupy Studyjnej)*, PiP 2002, z. 6, s. 28 i n.; R. Mańko: *Europejski Kodeks Cywilny — stan prac nad projektem i perspektywy dalszego rozwoju*, *Studia Iuridica* 2004, t. XLIII, s. 141 i n.

⁴ J. Lehmann: *Europejski Kodeks Cywilny?*, *Palestra* 2007, z. 7–8, s. 86 i n.; J. Rajski: *Nowy etap rozwoju...*, *op. cit.*, s. 114.

⁵ C. von Bar: *Od zasad do kodyfikacji: perspektywy europejskiego prawa prywatnego*, KPP 2002, z. 2, s. 311; I.C. Kamiński: *Kontrowersje wokół pojęcia europejskiej kultury prawa prywatnego*, PiP 2000, z. 1, s. 40; R. Mańko: *Instytucje UE...*, *op. cit.*, s. 42; *idem*: *Prawo prywatne w Unii Europejskiej. Perspektywy na przyszłość*, War-

za niewystarczający ze względu na jej ograniczony zakres i sektorowy, fragmentaryczny charakter regulacji (*piecemeal approach*)⁶). Dodatkowym argumentem przemawiającym za słusznością powyższej tezy jest fakt, że zastosowanie instrumentów kolizyjnych przewidzianych na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego nie gwarantuje w dostatecznym stopniu eliminacji negatywnych skutków wynikających z różnic między uregulowaniami krajowymi⁸.

Ograniczenia swobody uczestników obrotu związane z wielością regulacji prawnych na poziomie europejskim są uznawane w literaturze przedmiotu za jedną z „pozataryfowych barier” w handlu wewnętrznym Unii Europejskiej⁹. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w Komunikacie Komisji Europejskiej o europejskim prawie kontraktów z 2001 r., stwierdzającym, że rozbieżności między państwowymi systemami prawnymi niekorzystnie wpływają na rozwój stosunków gospodarczych¹⁰. Ponadto nie zapewniają właściwej ochrony interesów konsumentów, a także ograniczają inicjatywę gospodarczą małych i średnich przedsiębiorców, rezygnujących z zawierania umów transgranicznych ze względu na nieznaną obcych unormowań cywilnoprawnych¹¹. Wdrożenie nowej regulacji kodeksowej na obszarze całej Wspólnoty miałoby skutkować usprawnieniem obrotu poprzez optymalizację warunków wymiany handlowej i obniżenie kosztów transakcji ponadgranicznych.

Na tej podstawie wskazuje się, że uniformizacja prawa prywatnego na gruncie europejskim stanowi niezbędny warunek ostatecznego ukształtowania wspólnego rynku Unii Europejskiej i zwiększenia jej potencjału gospodarczego. Dzięki temu w zjednoczonej Europie stworzone zostaną podwaliny pod rzeczywiste konkutowanie ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki, zajmującymi czołową pozycję ekonomiczną w świecie¹².

Tego typu argumentacji w literaturze przedmiotu przeciwstawiane są przykłady państw, w obrębie których funkcjonuje wiele systemów prawnych, jak właśnie w USA czy Wielkiej Brytanii. Fakt zróżnicowania wewnętrznych unormowań nie tylko nie przesądza o zahamowaniu obrotu gospodarczego, ale — odwrotnie — przyczynia się do wzrostu jakości stanowionego prawa i stwarza gwarancję funkcjonowania rynku w warunkach konkurencji¹³. Potwierdzeniem tego jest rozpowszechniona w praktyce obrotu prawnego stanów USA koncepcja *forum shopping*, zakładająca

szawa 2004, s. 57; O. Lando: *Can Europe build unity of civil law whilst respecting diversity?*, Europa e Diritto Privato 2006, nr 1, s. 2–3.

⁶ J. Rajski: *Kierunki rozwoju...*, op. cit., s. 215.

⁷ I.C. Kamiński: *Kontrowersje...*, op. cit., s. 39; O. Lando: *Can Europe...*, op. cit., s. 3; J. Rajski: *Kierunki rozwoju...*, op. cit., s. 213.

⁸ C. von Bar: *Od zasad...*, op. cit., s. 311.

⁹ O. Lando: *Can Europe...*, op. cit., s. 3; J. Pisuliński: *Kilka pytań o europejski kodeks cywilny*, Transformacje Prawa Prywatnego 2006, nr 2, s. 100.

¹⁰ R. Mańko: *Instytucje UE...*, op. cit., s. 42; por. też *idem*: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 57.

¹¹ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 57.

¹² C. von Bar: *Od zasad...*, op. cit., s. 311; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 77.

¹³ I.C. Kamiński: *Kontrowersje...*, op. cit., s. 37; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 78.

dokonanie przez strony umowy wyboru właściwego prawa i sądu, optymalnego z punktu widzenia ich wspólnych interesów¹⁴. Analogicznie, system prawny Wielkiej Brytanii, na który składa się prawo angielskie i szkockie, nie stanowi przeszkody w prawidłowym funkcjonowaniu gospodarki, mimo przyjętej złożonej regulacji prawnej, bez przeprowadzenia jej kodyfikacji¹⁵.

Ponadto zwraca się uwagę, że negatywne skutki zróżnicowania krajowych systemów prawnych zauważalne są głównie na gruncie prawa finansowego i prawa pracy, natomiast nie odnoszą się do sfery prawa umów¹⁶.

Obok argumentów natury ekonomicznej służących potwierdzeniu zasadności koncepcji jednolitego europejskiego prawa prywatnego, twórcy projektu przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego odwołują się do założeń integracji politycznej w ramach Wspólnoty. W myśl tych założeń, poczucie wspólnej tożsamości obywateli zjednoczonej Europy powinno wyrażać się między innymi w jednoci uregulowań prawnych¹⁷. W tym ujęciu uniformizacja prawa traktowana jest jako niezbędny czynnik warunkujący faktyczną integrację państw członkowskich Unii Europejskiej („pierwszy filar integracji”¹⁸).

Wprowadzenie ujednoliconego prawa cywilnego stanowiłoby nawiązanie do istniejącej w Europie w okresie średniowiecza uniwersalnej kultury prawnej — poprzez stworzenie nowego *ius commune Europaeum*¹⁹. Paradoksalnie, mimo odwołania do dawnej europejskiej wspólnoty w dziedzinie prawa, kierunki rozwoju współczesnego prawa prywatnego, widoczne w prowadzonych obecnie pracach kodyfikacyjnych, dowodzą odejścia od utrwalonej tradycji prawa rzymskiego i średniowiecznego *ius commune*²⁰. Tego typu nowatorskie stanowisko nie uwzględnia integracyjnej funkcji tradycji romanistycznej, sprzyjającej ujednoliceniu prawa dzięki powszechnie funkcjonującym klasycznym instytucjom zakorzenionym w systemach prawnych państw europejskich²¹.

¹⁴ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 79.

¹⁵ W stanowisku będącym odpowiedzią Naczelnej Rady Adwokackiej Anglii i Walii na cytowany powyżej Komunikat KE o europejskim prawie kontraktów eksponuje się charakterystyczne zjawisko „eksportu” prawa angielskiego, wybieranego powszechnie jako prawo właściwe przez strony międzynarodowych umów handlowych. Zob. R. Mańko: *Instytucje UE...*, op. cit., s. 45 i n. Por. też J. Pisuliński: *Kilka pytań...*, op. cit., s. 101.

¹⁶ J. Pisuliński: *Kilka pytań...*, op. cit., s. 101.

¹⁷ E. Banakas: *The contribution of comparative law to the harmonization of European private law* (w:) A. Harding, E. Örtücü (red.): *Comparative Law in the 21st Century*, London–The Hague–New York 2002, s. 187; C. von Bar: *Od zasad...*, op. cit., s. 311; O. Lando, *Can Europe...*, op. cit., s. 5; C. Żuławska: *Uwagi...*, op. cit., s. 229–230; J. Pisuliński: *Kilka pytań...*, op. cit., s. 100.

¹⁸ C. Żuławska: *Uwagi...*, op. cit., s. 230.

¹⁹ J. Smits: *On successful legal transplants in a future ius commune Europaeum* (w:) A. Harding, E. Örtücü (red.): *Comparative Law in the 21st Century*, London–The Hague–New York 2002, s. 138.

²⁰ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 37, 50 i 83; C. Żuławska: *Uwagi...*, op. cit., s. 231.

²¹ W. Dajczak: *Znaczenie tradycji prawa rzymskiego dla europejskiej harmonizacji prawa prywatnego*, PiP 2004, z. 2, s. 62; M. Kuryłowicz: *Prawo rzymskie jako fundament europejskiej kultury prawnej*, Zeszyty Prawnicze UKSW 2001, z. 1, s. 18 i n. Por. też W. Dajczak: *Problem „ponadczasowości” zasad prawa rzymskiego. Uwagi w dyskusji o „nowej europejskiej kulturze prawnej”*, Zeszyty Prawnicze UKSW 2005, z. 5.2, s. 15–20 (Autor prezentuje polemiczne stanowisko w stosunku do koncepcji nowej europejskiej kultury prawnej propagowanej

Godne uwagi jest również krytyczne stanowisko prezentowane przez prof. Pierre'a Legrand, jednego z głównych oponentów koncepcji Europejskiego Kodeksu Cywilnego, który akcentuje konieczność zapewnienia ochrony narodowych tradycji prawnych, składających się na kulturowe dziedzictwo cywilizacji europejskiej²². Autor upatruje w idei unifikacji prawa prywatnego i zastąpienia krajowych unormowań nowym Europejskim Kodeksem Cywilnym szczególne zagrożenie zwłaszcza dla systemu *common law*, cechującego się licznymi odrębnościami na tle regulacji kontynentalnych²³.

PLANOWANY ZAKRES PRZEDMIOTOWY EUROPEJSKIEGO KODEKSU CYWILNEGO

Zgodnie z koncepcją stworzenia jednolitego kodeksu cywilnego dla Europy, zakresem regulacji kodeksowej miałyby być objęta możliwie najobszerniejsza część materialnego prawa prywatnego. Specyfika poszczególnych działów zaliczanych do materii cywilnoprawnej i związany z nią zróżnicowany stopień harmonizacji krajowych uregulowań prawnych na poziomie europejskim przesądzają jednak o tym, że realizacja planów kodyfikacyjnych przewidujących pełną unifikację nie jest w najbliższej perspektywie możliwa²⁴. Poważne utrudnienie w procesie zbliżania ustawodawstw państw członkowskich Unii Europejskiej stanowi pluralizm narodowych tradycji prawnych, wyrażający się przede wszystkim w istnieniu w Europie dwóch wielkich rodzin prawa — systemu kontynentalnego i *common law*. Rozbieżności między wewnętrznymi porządkami prawnymi dotyczą również między innymi unormowania prawa handlowego (w niektórych krajach usankcjonowana została separacja prawa handlowego i prawa cywilnego, inne ustawodawstwa dają wyraz zasadzie jedności prawa cywilnego) czy prawa rodzinnego²⁵.

---

przez M.W. Hesselink, przeciwnego nawiązaniom do prawa rzymskiego we współczesnym europejskim prawie prywatnym). R. Zimmermann: *Dziedzictwo Savigny'ego. Historia prawa, prawoznawstwo porównawcze i kształtowanie się europejskiej nauki prawa*, KPP 2005, z. 1, s. 26, 36 i n.

²² I.C. Kamiński: *Kontrowersje...*, op. cit., s. 37; V. Zeno-Zencovich: *The „European Civil Code”, European legal traditions and neo-positivism* (w:) G. Alpa, E.N. Buccico (red.): *Il codice civile europeo. Materiali dei seminari 1999–2000*, Milano 2001, s. 381.

²³ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 101–102.

²⁴ C. von Bar: *Prace nad projektem...*, op. cit., s. 45.

²⁵ Systemy prawne poszczególnych państw europejskich przewidują różne rozwiązania pod względem statusu prawa rodzinnego i jego relacji do unormowań cywilnoprawnych. Zgodnie z tradycyjnym ujęciem, sfera stosunków rodzinnych traktowana jest jako część prawa cywilnego, czego odzwierciedlenie stanowi objęcie jej zakresem kodeksów cywilnych. Odmienne założenia przyjęto pod wpływem doktryny komunistycznej w państwach dawnego bloku socjalistycznego, uznając prawo rodzinne za autonomiczną gałąź prawa, podlegającą regulacji w odrębnym kodeksie. Postulat zmian w tym zakresie w polskim porządku prawnym sformułowano ostatnio w *Zielonej Księdze* przygotowanej przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego. Por. Z. Radwański (red.): *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006, s. 29–30.

W konsekwencji, rezultatem prowadzonych obecnie prac nad projektem Europejskiego Kodeksu Cywilnego może być jedynie regulacja o ograniczonym zakresie przedmiotowym. W piśmiennictwie wskazuje się, że dokonanie „syntezy norm prawnych” możliwe jest głównie na gruncie prawa zobowiązań (w zakresie prawa umów podwaliny przyszłego kodeksu tworzą Zasady Europejskiego Prawa Umów — PECL) i prawa rzeczowego w odniesieniu do rzeczy ruchomych, zwłaszcza własności i praw zastawniczych. Poza zakresem kodeksu znalazłoby się prawo rodzinne i spadkowe, a także prawo pracy oraz prawo rzeczowe w zakresie własności nieruchomości²⁶.

Odzwierciedlenie realnych możliwości ujednolicenia określonych działów prawa prywatnego stanowią wybrane zagadnienia będące przedmiotem opracowań Zespołów Roboczych działających w ramach Grupy Studyjnej do spraw EKC²⁷. W rezultacie prowadzonych prac kodyfikacyjnych, w 2004 r. przedstawiono wstępną wersję części ogólnej przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego (Księga I — Przepisy ogólne²⁸), zawierającej między innymi postanowienia dotyczące zakresu regulacji. Według proponowanego art. 1:101 ust. 1 Księgi I zakresem zastosowania kodeksu byłyby objęte: umowy i inne czynności prawne, zobowiązania umowne i pozaumowne, przeniesienie własności ruchomości, zabezpieczenie wierzytelności na ruchomościach i powiernictwo. Stosowanie Europejskiego Kodeksu Cywilnego ma być wyłączone między innymi w zakresie statusu osób fizycznych, a także na gruncie prawa spadkowego i rodzinnego, w sprawach związanych z zatrudnieniem oraz podlegających regulacji prawa spółek.

Analiza proponowanej systematyki projektu Europejskiego Kodeksu Cywilnego wskazuje, że przedmiot jego regulacji stanowią w przeważającej mierze zagadnienia z dziedziny prawa zobowiązań. Akcentując dysproporcję między postanowieniami normującymi kwestie natury obligacyjnej a regulacją z zakresu pozostałych działów prawa cywilnego, niektórzy przedstawiciele literatury przedmiotu sugerują, że przygotowywane uregulowanie ma *de facto* charakter kodeksu zobowiązań, co podważa zasadność określania go mianem „kodeksu cywilnego”²⁹.

Godne zaakcentowania jest zawarte w projekcie części ogólnej zobowiązań Europejskiego Kodeksu Cywilnego odwołanie do pojęcia rozsądnego działania

²⁶ C. von Bar: *Prace nad projektem...*, op. cit., s. 45–46; J. Basedow: *La codificazione del diritto privato nell'Unione Europea: la creazione di un ibrido* (w:) G. Alpa, E.N. Buccico (red.): *Il codice civile europeo. Materiali dei seminari 1999–2000*, Milano 2001, s. 168 i 185; E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska: *Europejski...*, op. cit., s. 29; C. Żuławska: *Uwagi...*, op. cit., s. 231–232.

²⁷ W ramach projektu kodeksu planuje się wyodrębnienie 10 ksiąg: I — Przepisy ogólne, II — Umowy i inne czynności prawne, III — Zobowiązania umowne i pozaumowne, IV — Typy umów, V — Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia, VI — Pozaumowna odpowiedzialność za szkodę, VII — Bezpodstawne wzbogacenie, VIII — Przeniesienie własności ruchomości, IX — Zabezpieczenie wierzytelności na ruchomościach, X — Powiernictwo. Projekty poszczególnych części kodeksu są dostępne na stronie internetowej Grupy Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego http://www.sgecc.net/pages/en/texts/index.draft_articles.htm.

²⁸ *Illustrative draft of possible structure, especially for Books I to III*, dokument dostępny na stronie internetowej http://www.sgecc.net/media/downloads/structure04_12.pdf.

²⁹ Tak R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 51.

(*reasonableness*)³⁰. Klauzula rozsądku (rozsądnosci), charakterystyczna dla systemu *common law*, została wprowadzona do konwencji wiedeńskiej o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów (CISG), a w ostatnich latach znajduje coraz szersze zastosowanie w prawie europejskim. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że wzrost znaczenia tego typu klauzul w dziedzinie prawa cywilnego jest przejawem tendencji do jego „humanizacji”³¹.

Zgodnie z założeniami twórców Europejskiego Kodeksu Cywilnego, w obrębie prawa zobowiązań najobszerniejsza będzie regulacja prawa umów, ze względu na ich podstawowe znaczenie dla funkcjonowania obrotu na wspólnym rynku Unii Europejskiej³². W tym zakresie podstawą prac kodyfikacyjnych jest opublikowany zbiór Zasad Europejskiego Prawa Umów (PECL) Komisji Lando³³; planuje się włączenie ich do odpowiednich ksiąg kodeksu poświęconych części ogólnej zobowiązań. Pierwotnie w ramach planów kodyfikacyjnych przewidywano odrębne uregulowanie umów konsumenckich (między przedsiębiorcami i konsumentami — B2C) w celu zagwarantowania odpowiedniej ochrony słabszej stronie stosunku zobowiązaniowego, jednak Komitet Koordynujący Grupy Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego opowiedział się przeciw takiemu rozwiązaniu³⁴.

Projekt części Europejskiego Kodeksu Cywilnego poświęconej poszczególnym typom umów obejmuje regulację umowy sprzedaży, umów o świadczenie usług, umów długoterminowych (umowy agencji, franchisingu i dystrybucji³⁵), a także umowy najmu.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na kazuistyczny charakter przepisów dotyczących sprzedaży, czego uzasadnieniem może być przyjęcie przez autorów projektu — jako punktu odniesienia — dyrektyw wspólnotowych, głównie dyrektywy 1999/44 o niektórych aspektach sprzedaży i związanych z tym gwarancjach dla konsumenta (OJ L 171/12 z 7 lipca 1999 r.). Celem prac nad regulacją z zakresu umów sprzedaży jest przede wszystkim osiągnięcie kompromisu między PECL a konwencją CISG³⁶.

³⁰ Szczegółowe omówienie tej problematyki zawiera opracowanie E. Rott-Pietrzyk: *Pojęcie rozsądku w projekcie Europejskiego Kodeksu Cywilnego* (w:) L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.): *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Zakamycze 2005, s. 701–718.

³¹ Tamże, s. 707.

³² P. Meijknecht: *Tworzenie zasad europejskiego prawa kontraktów*, PiP 2004, z. 2, s. 45; C. Żuławska: *Uwagi...*, *op. cit.*, s. 232.

³³ Tekst PECL jest dostępny na stronie internetowej <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>; Polski przekład zasad ogłoszony został w KPP 2004, z. 3, s. 801 i n. i w KPP 2006, z. 3, s. 860.

³⁴ Por. E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska: *Europejski...*, *op. cit.*, s. 31; P. Meijknecht: *Europejskie prawo sprzedaży*, s. 46; C. Żuławska: *Uwagi...*, *op. cit.*, s. 232.

³⁵ Polski przekład Zasad prawa europejskiego o umowie agencyjnej, umowie franczyzy oraz umowie dystrybucyjnej ogłoszony został w KPP 2006, z. 2, s. 564–591. Zob. też E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska: *Europejski...*, *op. cit.*, s. 35.

³⁶ E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska: *Europejski...*, *op. cit.*, s. 33; R. Mańko: *Europejski kodeks cywilny...*, *op. cit.*, s. 144; por. też C. Żuławska: *Uwagi...*, *op. cit.*, s. 232–233.

Zgodnie z założeniami projektodawców, funkcjonalne ujęcie umów o świadczenie usług ma opierać się na wyróżnieniu nowych rodzajów umów, odpowiadających najczęściej występującym w obrocie czynnościom faktycznym. Zaliczono do nich umowy o usługi konstrukcyjne, o usługi związane z przetwarzaniem dóbr, o usługi przechowania, o usługi projektowe, o usługi informacyjne i doradcze, obejmujące na przykład usługi świadczone przez prawników, a także o usługi lecznicze³⁷. Część przedstawicieli literatury przedmiotu wyraża krytyczne stanowisko w odniesieniu do planów kodyfikacyjnych związanych z wyodrębnieniem nowych typów umów o świadczenie usług, z pominięciem tradycji prawa rzymskiego i *ius commune*. Jednym z wysuwanych argumentów przeciw proponowanym rozwiązaniom jest fakt, że odrzucenie dorobku tradycji romanistycznej w przyszłości znacznie utrudni interpretację przepisów Europejskiego Kodeksu Cywilnego przez uniemożliwienie odwołania się do prawa rzymskiego w ramach wykładni historycznej³⁸.

Ze względu na doniosłe znaczenie w obrocie wymienionych powyżej typów umów długoterminowych, dąży się do zniwelowania różnic między prawami krajowymi poprzez wprowadzenie jednolitego unormowania w tym zakresie i zapewnienie niezakłóconego rozwoju wspólnego rynku³⁹. W myśl art. 1:101 projektu Zasad europejskiego prawa o umowach agencji, franchisingu i dystrybucji przepisy ogólne mają zastosowanie nie tylko do wskazanych umów nazwanych, ale również do innych kontraktów, przewidujących, że „jedna strona, prowadząca niezależną działalność gospodarczą, wykorzystuje swoje umiejętności i wysiłki w celu wprowadzenia produktów drugiej strony na rynek”.

W dziedzinie zobowiązań niewynikających z umów prace kodyfikacyjne obejmują prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia, pozaumowną odpowiedzialność za szkodę i bezpodstawne wzbogacenie.

Z kolei w zakresie prawa rzeczowego planuje się uregulowanie przeniesienia własności ruchomości oraz zabezpieczenia wierzytelności na ruchomościach. Opracowywana regulacja miałaby między innymi zawierać definicje podstawowych pojęć i instytucji prawnorzeczowych, takich jak rzeczy ruchome, własność, ograniczone prawa rzeczowe, a także posiadanie.

³⁷ Por. E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska: *Europejski...*, *op. cit.*, s. 32–34.

³⁸ Por. R. Mańko: *Europejski kodeks cywilny...*, *op. cit.*, s. 145; *idem*: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 52. Autor podaje przykłady umów polegających na świadczeniu usług (takich jak umowa o roboty budowlane, umowa przechowania, umowa o usługi doradcze), zakorzenionych w porządkach prawnych państw europejskich, kwestionując zasadność uregulowania ich w sposób nowatorski w projekcie Europejskiego Kodeksu Cywilnego.

³⁹ E. Hondius, A. Wiewiórkowska-Domagalska: *Europejski...*, *op. cit.*, s. 35.

PODSTAWA PRAWNA WPROWADZENIA EUROPEJSKIEGO KODEKSU CYWILNEGO I JEGO FORMA

Na podstawie traktatu rzymskiego z 1957 r. działalność legislacyjna Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej miała ograniczać się do sfery publicznego prawa gospodarczego i służyć zapewnieniu prawidłowego funkcjonowania handlu między państwami członkowskimi. Wbrew temu założeniu, zauważalna jest pogłębiająca się ingerencja instytucji wspólnotowych dysponujących kompetencjami prawotwórczymi w dziedzinę prawa prywatnego⁴⁰. Liczne kontrowersje wzbudza zwłaszcza zaangażowanie organów Unii Europejskiej w prace nad Europejskim Kodeksem Cywilnym.

Zgodnie z argumentacją zwolenników koncepcji wspólnego kodeksu, za podstawy prawne przyznające Unii Europejskiej generalną kompetencję do wdrożenia jednolitego uregulowania w dziedzinie prawa prywatnego należy uznać głównie art. 95, a ponadto art. 61 i 65 oraz art. 308 traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską⁴¹. Powołane przepisy odnoszą się odpowiednio do: środków dotyczących zbliżania ustawodawstw państw członkowskich mających na celu ustanowienie i funkcjonowanie wspólnego rynku (art. 95), środków w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych niezbędnych do zapewnienia należytego funkcjonowania rynku wewnętrznego (art. 65) i rozszerzenia zakresu kompetencji Wspólnoty w przypadku, gdy okaże się to konieczne do osiągnięcia jednego z celów Wspólnoty w ramach funkcjonowania wspólnego rynku (art. 308). Dodatkowo, na potwierdzenie zasadności wysuwanych tez przytaczane są przyjęte w ramach teorii kompetencji Wspólnoty Europejskiej zasady *effet utile* i uprawnień dorozumianych⁴². Przewidują one zastosowanie takiej wykładni postanowień traktatów, która dopuszcza podjęcie przez Wspólnotę wszelkich działań służących realizacji określonych celów.

Odmienne stanowisko w omawianej kwestii zajmuje większość przedstawicieli doktryny. Kompleksowa analiza traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską wyklucza przyznanie Unii Europejskiej kompetencji do kodyfikacji prawa cywilnego. Przeciwno idei jednolitego europejskiego unormowania przemawiają przede wszystkim wyrażone w art. 5 TWE fundamentalne zasady pomocniczości i proporcjonalności, stanowiące podstawy funkcjonowania Wspólnoty Europejskiej⁴³.

⁴⁰ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 5 i n., s. 95.

⁴¹ J. Basedow: *La codificazione...*, op. cit., s. 180.

⁴² H. Konarski: *Perspektywy kodyfikacji europejskiego prawa zobowiązań*, Przegląd Prawa Handlowego 2004, nr 3, s. 34.

⁴³ Tamże; R. Mańko: *Idea europejskiego kodeksu cywilnego...*, op. cit., s. 168 i n.; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 91–96; C.U. Schmid: *Legitimacy Conditions for a European Civil Code*, tekst dostępny na stronie internetowej http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/fair_bus_pract/cont_law/comments/5.17.pdf; V. Zeno-Zencovich, N. Vardi: *The Constitutional Basis of a European Private Law* (w:) A. Hartkamp, M. Hesselink, E. Hondius, C. Joutstra, E. du Perron, M. Veldman (red.): *Towards a European Civil Code*, Nijmegen 2004, s. 213.

Zasada pomocniczości (subsydiarności) statuuje podział kompetencji między Wspólnotą a państwa członkowskie, dopuszczając przeniesienie określonych zadań ze szczebla krajowego na wspólnotowy jedynie w przypadkach, gdy Wspólnota Europejska, ze względu na skalę lub skutki podejmowanych działań, jest w stanie realizować je efektywniej. Zastosowanie powyższej zasady jest wykluczone w odniesieniu do kompetencji wyłącznych i ogranicza się do tzw. kompetencji dzielonych między Unię Europejską i państwa członkowskie. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że uprawnienia instytucji wspólnotowych przewidziane w wymienionym wyżej art. 95 TWE należy zaliczyć do kompetencji dzielonych⁴⁴. Zgodnie z tym ujęciem, ocena podstaw prawnych wprowadzenia Europejskiego Kodeksu Cywilnego, który miałby zastąpić regulacje krajowe z zakresu prawa cywilnego, wymaga uwzględnienia zasady subsydiarności. Jak podkreślają przedstawiciele doktryny, dążenie do pogłębienia integracji gospodarczej poprzez znoszenie barier handlowych między państwami nie przesądza o wymogu pełnej unifikacji prawa cywilnego. W świetle przytoczonych argumentów nieuzasadnione jest pozbawienie ustawodawców krajowych kompetencji prawotwórczych w dziedzinie prywatnoprawnej i arbitralne narzucanie wspólnego unormowania.

Uzupełnienie powyższych rozważań stanowi odwołanie się do zasady proporcjonalności, która formułuje zakaz wykorzystywania przez instytucje wspólnotowe środków nieadekwatnych w stosunku do celów wynikających z postanowień traktatowych. W dołączonym do traktatu amsterdamskiego protokole dotyczącym stosowania zasad pomocniczości i proporcjonalności wskazano, że dobierając środki prawne służące realizacji określonych zadań, Wspólnota powinna przyznawać pierwszeństwo dyrektywom przed rozporządzeniami⁴⁵. W konsekwencji, przyjęcie zasady proporcjonalności podważa zasadność nadania przyszłemu Europejskiemu Kodeksowi Cywilnemu formy rozporządzenia, co postulowały niektóre instytucje Unii Europejskiej i część przedstawicieli literatury przedmiotu⁴⁶. Ponadto, na podstawie protokołu konieczne jest „pozostawienie możliwie najszerzego zakresu dla decyzji krajowych” i „przestrzeganie (...) organizacji i działania systemów prawnych państw członkowskich”⁴⁷.

Warto zwrócić uwagę, że koncepcja jednolitego europejskiego kodeksu, którego przedmiotem regulacji miałyby być stosunki ekonomiczne na wspólnym rynku Unii Europejskiej, nie uwzględnia transakcji zawieranych powszechnie w obrębie poszczególnych państw, pozbawionych elementu zagranicznego⁴⁸. Wprowadzenie Europejskiego Kodeksu Cywilnego na miejsce wewnętrznych regulacji państw

---

⁴⁴ Tak R. Mańko: *Idea europejskiego kodeksu cywilnego...*, *op. cit.*, s. 169.

⁴⁵ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 94 i 95.

⁴⁶ Por. H. Konarski: *Perspektywy...*, *op. cit.*, s. 35; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 95.

⁴⁷ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 94.

⁴⁸ Tamże, s. 95.

członkowskich pozostawałoby zatem w sprzeczności z zasadą proporcjonalności wskutek zastosowania środków zbyt daleko idących w stosunku do założonego celu.

Niezależnie od potrzeby przeprowadzenia wykładni przepisów traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską w świetle zasad subsydiarności i proporcjonalności, ze względu na specyfikę prawa wspólnotowego, należy również wykluczyć przyjęcie art. 61 i 65 oraz 308 TWE jako ewentualnych podstaw prawnych uchwalenia Europejskiego Kodeksu Cywilnego. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że przewidziane w art. 65 TWE środki w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych, służące — zgodnie z art. 61 TWE — ustanowieniu przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, znajdują zastosowanie w przypadku konfliktu praw w wymiarze międzynarodowym. Nie odnoszą się natomiast do krajowych uregulowań materialnego prawa cywilnego w formie narodowych kodeksów⁴⁹. Z kolei kompetencje, jakie przyznaje Wspólnocie art. 308 TWE, mają charakter subsydiarny, przez co nie pozwalają na wdrożenie „samodzielnej regulacji wspólnotowej z zakresu prawa prywatnego”⁵⁰.

W ramach poruszanej problematyki omówienia wymaga również zagadnienie formy przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego jako aktu prawnego. Prezentowane w piśmiennictwie, jak i dokumentach instytucji Unii Europejskiej propozycje rozwiązań odnoszące się do działań kodyfikacyjnych w ramach legislacji wspólnotowej zakładają między innymi wykorzystanie jednego z aktów prawa pochodnego Wspólnoty Europejskiej, przede wszystkim rozporządzenia lub dyrektywy⁵¹.

Teoretycznie, z punktu widzenia założeń twórców projektu Europejskiego Kodeksu Cywilnego, który miałby funkcjonować jako jednolite, kompleksowe uregulowanie wspólne dla wszystkich członków Unii, optymalna wydaje się forma rozporządzenia. Zgodnie z art. 249 ust. 2 TWE, rozporządzenie wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich; ze względu na te cechy stanowi podstawowy środek unifikacji prawa. Wbrew powyższym argumentom, na podstawie analizy regulacji traktatu w świetle podstawowych zasad prawa Unii Europejskiej, należy wykluczyć możliwość zastosowania formy rozporządzenia w pracach nad Europejskim Kodeksem Cywilnym. Sformułowanie art. 249 ust. 2 TWE przesądza o tym, że wdrożenie kodeksu w postaci rozporządzenia skutkowałoby uchyleniem krajowych unormowań z zakresu prawa cywilnego

⁴⁹ J. Basedow: *La codificazione...*, op. cit., s. 181–182.

⁵⁰ Tamże, s. 180–181; H. Konarski: *Perspektywy...*, op. cit., s. 35. Autorzy zaznaczają, że przytoczony przepis był wykorzystywany we wcześniejszym okresie jako podstawa działań legislacyjnych UE w sferze prawa prywatnego. Jednym z przykładów jest rozporządzenie 40/94 o wspólnotowym znaku towarowym.

⁵¹ Zastosowanie formy dyrektywy, rozporządzenia lub zalecenia rozważane było w komunikatach Komisji Europejskiej o europejskim prawie kontraktów z 2001 r. i *Planie działania* z 2003 r., a także w opinii Komitetu Ekonomicznego i Społecznego z 2002 r.; por. J. Bełdowski: *Ku Europejskiemu Kodeksowi Cywilnemu?*, Edukacja Prawnicza 2005, nr 6, s. 9; H. Konarski: *Perspektywy...*, op. cit., s. 35; R. Mańko: *Instytucje UE...*, op. cit., s. 43 i 47. Spośród przedstawicieli literatury przedmiotu za wydaniem rozporządzenia opowiedzieli się m.in. C. von Bar i J. Basedow; por. C. von Bar: *Prace nad projektem...*, op. cit., s. 47; J. Basedow: *La codificazione...*, op. cit., s. 185.

i zastąpieniem ich aktem wspólnotowym. Tak daleko idącą ingerencję Unii Europejskiej w wewnętrzne porządki prawne państw członkowskich stanowiłoby — jak wskazano wyżej — naruszenie zasady proporcjonalności⁵². W literaturze przedmiotu akcentuje się, że dotychczasowa działalność prawotwórcza Unii Europejskiej w sferze materialnego prawa cywilnego koncentrowała się głównie na wydawaniu dyrektyw. Nie posługiwano się dotąd rozporządzeniem, w odróżnieniu od dziedziny międzynarodowego postępowania cywilnego i prawa prywatnego międzynarodowego⁵³.

Inaczej niż rozporządzenie, dyrektywa jest aktem wiążącym tylko co do rezultatu, jaki ma być osiągnięty, a pozostawia państwom, do których jest skierowana, swobodę wyboru formy i środków realizacji celu (art. 249 ust. 3 TWE). W ten sposób dyrektywy odgrywają zasadniczą rolę w procesie zbliżania praw państw członkowskich, natomiast nie zapewniają ich unifikacji. Wprowadzenie Europejskiego Kodeksu Cywilnego w formie dyrektywy, dopuszczającej zastosowanie odmiennych rozwiązań w danej dziedzinie przez ustawodawców krajowych, uniemożliwiłoby spełnienie przez przygotowywany akt jego podstawowej funkcji. Na tej podstawie, zgodnie ze stanowiskiem prezentowanym przez niektórych autorów, postulat wykorzystania dyrektywy w procesie europejskiej kodyfikacji jest nie do przyjęcia⁵⁴. Tym bardziej, że proces harmonizacji prawa prywatnego za pomocą dyrektyw wspólnotowych nie przyniósł jak dotąd oczekiwanych skutków, przede wszystkim ze względu na problemy, jakie niesie ze sobą ich implementacja do wewnętrznych porządków prawnych, a także fragmentaryczny charakter regulacji⁵⁵.

Przytoczona argumentacja wskazuje na konieczność odrzucenia perspektywy wykorzystania wiążącego aktu normatywnego Wspólnoty Europejskiej w procesie europeizacji prawa prywatnego. W tej sytuacji rozważa się alternatywne rozwiązania w zakresie formy przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego, wśród nich zastosowanie regulacji *soft law*. Tego typu koncepcja została ostatecznie przyjęta przez Komisję Europejską w dokumencie *Action Plan*, w którym przewidziano nadanie kodeksowi charakteru niewiążącego „opcjonalnego instrumentu”.

⁵² Odgórnie narzucenie państwom europejskim jednolitej regulacji kodeksowej pociągnęłoby za sobą radykalną zmianę w istniejących systemach prawnych o charakterze bezprecedensowym w skali Europy. Wątpliwości nasuwają się zwłaszcza w przypadku systemu *common law*, któremu obca jest koncepcja kodyfikacji materialnego prawa cywilnego. Takie działanie należy uznać za środek niewspółmierny wobec celu ekonomicznego, jakim jest zapewnienie właściwego funkcjonowania rynku UE.

⁵³ Por. R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 8–10.

⁵⁴ Tak C. von Bar: *Prace nad projektem...*, op. cit., s. 47; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 95. Por. P. Müller-Graff, *EC Directives as a Means of Private Law Unification* (w:) A. Hartkamp, M. Hesselink, E. Hondius, C. Jouta, E. du Perron, M. Veldman (red.): *Towards a European Civil Code*, Nijmegen 2004, s. 77–100. Autor analizuje proces harmonizacji z wykorzystaniem dyrektyw jako alternatywny sposób kształtowania wspólnego europejskiego prawa prywatnego w stosunku do EKC.

⁵⁵ Por. A. Bień: *O niektórych mankamentach procesu „europeizacji” krajowego prawa cywilnego (na podstawie doświadczeń Rady Legislacyjnej)*, Przegląd Legislacyjny 2004, nr 6, s. 46–52; H. Konarski: *Perspektywy...*, op. cit., s. 33; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 13 i n., s. 17 i 26–27; J. Poczuć: *Trudności w implementacji dyrektyw dotyczących europejskiego prawa umów — doświadczenia polskie*, Przegląd Legislacyjny 2003, nr 2, s. 557; Z. Radwański (red.): *Zielona Księga...*, op. cit., s. 98–100; por. też przyp. 6.

SKUTKI WPROWADZENIA EUROPEJSKIEGO KODEKSU CYWILNEGO

Działania podejmowane w ramach procesu europeizacji prawa prywatnego znacząco wpływają na kształt uregulowań cywilnoprawnych obowiązujących w państwach europejskich. Zasady Europejskiego Prawa Umów Komisji Lando i projekt Grupy Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego von Bar stanowią punkt odniesienia dla ustawodawców krajowych⁵⁶. Są one przedmiotem analizy między innymi w ramach prac prowadzonych przez polską Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości⁵⁷. Analogicznie, zmienne uregulowania w zakresie prawa zobowiązań wdrożone w ostatnim czasie w Niemczech i Hiszpanii wzorowane były na rozwiązaniach przyjętych w PECL⁵⁸. Wykorzystanie tego typu opracowań zasad prawa w procesie legislacyjnym poszczególnych państw może przyczyniać się do rozwoju i doskonalenia wewnętrznych regulacji. Zgodnie z przewidywaniami przedstawicieli doktryny podobną rolę będą pełnić Wspólne Ramy Odniesienia (CFR), nad którymi podjęto prace z inicjatywy Komisji Europejskiej, a w dalszej perspektywie — niewiążący europejski kodeks prawa prywatnego w formie „opcjonalnego instrumentu”⁵⁹. Doniosłą rangę przypisuje się zwłaszcza Wspólnym Ramom Odniesienia, które w przyszłości mogą wyznaczyć kierunki interpretacji wspólnotowych aktów prawnych. W myśl tych założeń, znaczenie pojęć użytych przez ustawodawcę europejskiego byłoby ustalane według zasad określonych w CFR, niezależnie od sposobu ich rozumienia w poszczególnych państwach, co pozwoliłoby uniknąć wątpliwości interpretacyjnych. Istnieje również możliwość włączenia reguł sformułowanych w CFR bezpośrednio do treści dyrektyw. W ten sposób, w wyniku implementacji dyrektywy, Wspólne Ramy Odniesienia stawałyby się częścią wewnętrznych porządków prawnych⁶⁰.

W świetle powyższych rozważań należy położyć szczególny nacisk na zapewnienie możliwości fakultatywnego, dobrowolnego przejmowania wypracowanych uniwersalnych zasad prawa przez wewnętrzne porządki prawne⁶¹. Wymuszona zmiana obowiązujących unormowań krajowych poprzez odgórne narzucenie członkom Unii Europejskiej wspólnego Europejskiego Kodeksu Cywilnego mogłaby doprowadzić do poważnych zakłóceń w funkcjonowaniu systemów prawnych. Skutkowałaby między innymi koniecznością dostosowania sytuacji prawnych po-

⁵⁶ Por. H. Beale: *The European Civil Code Movement and the European Union's Common Frame of Reference*, Legal Information Management 2006, nr 6, s. 6; I.C. Kamiński: *Kontrowersje...*, op. cit., s. 46; H. Konarski: *Perspektywy...*, op. cit., s. 32; R. Mańko: *Idea europejskiego kodeksu cywilnego...*, op. cit., s. 177; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 105; J. Rajska: *Kierunki rozwoju...*, op. cit., s. 220.

⁵⁷ Z. Radwański (red.): *Zielona Księga...*, op. cit., s. 91; J. Rajska: *Kierunki rozwoju...*, op. cit., s. 220.

⁵⁸ J. Rajska: *Kierunki rozwoju...*, op. cit., s. 220.

⁵⁹ H. Beale: *The European...*, op. cit., s. 9–10; por. też J. Lehmann: *Europejski...*, op. cit., s. 89.

⁶⁰ H. Beale: *The European...*, op. cit., s. 9.

⁶¹ Por. C. von Bar: *Od zasad...*, op. cit., s. 314; E. Rott-Pietrzyk: *Pojęcie rozsądku...*, op. cit., s. 704.

wstałych na gruncie istniejącego poprzednio uregulowania do nowych norm kodeksowych. Przykładem może być problem ochrony praw nabytych dotyczący instytucji prawnych o charakterze „długoterminowym”, takich jak użytkowanie wieczyste w prawie polskim. W takich przypadkach konieczne byłoby wydanie odpowiednich przepisów intertemporalnych.

Warto podkreślić, że realizacja planów kodyfikacyjnych prowadzących do ujednolicenia prawa cywilnego na poziomie europejskim pociągnęłaby za sobą znaczne ograniczenie roli regulacji kolizyjnych w zakresie objętym Europejskim Kodeksem Cywilnym. Wprowadzenie jednolitego aktu prawnego, zastępującego krajowe unormowania, wyklucza potrzebę stosowania norm rozstrzygających kolizje między systemami prawnymi państw Europy. Jednocześnie europejska kodyfikacja pozbawiłaby strony stosunków zobowiązaniowych możliwości dokonania wyboru prawa jednego z krajów europejskich jako prawa właściwego⁶². Stanowiłoby to istotne ograniczenie autonomii woli stron na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego⁶³. W tym kontekście godne wyeksponowania są postulaty dotyczące wprowadzenia możliwości wyboru prawa innego niż prawo państwa („prawa niepaństwowego”)⁶⁴. Zastosowanie tego typu rozwiązania stworzyłoby perspektywę wykorzystania przez strony umowy niewiążących zasad prawa, takich jak Zasady Europejskiego Prawa Umów czy Zasady UNIDROIT Międzynarodowych Kontraktów Handlowych, wydanych w 1994 r. przez Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego, a w przyszłości również Europejskiego Kodeksu Cywilnego.

Perspektywa kodyfikacji prawa cywilnego w Europie wiąże się ponadto z koniecznością wypracowania wspólnych zasad wykładni przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego, a także ustalenia jednolitej terminologii prawnej. Jest to niezbędne ze względu na rozbieżności interpretacji dokonywanej przez sądownictwo i doktrynę w poszczególnych krajach. Eksponowane są zwłaszcza różnice w sposobie pojmowania klauzul generalnych i zwrotów niedookreślonych, ściśle związanym z istniejącymi w danym państwie tradycjami kulturowymi⁶⁵. W celu zapewnienia

⁶² W literaturze przedmiotu wskazuje się, że jednym z najczęściej wybieranych przez strony jest prawo angielskie. Por. H. Beale: *The European...*, *op. cit.*, s. 10; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 46.

⁶³ Odmienne stanowisko w tej kwestii zajmuje H. Konarski, wskazując na szczególne znaczenie konkurencji między krajowymi systemami prawnymi w zakresie regulacji o charakterze bezwzględnie obowiązującym, w odróżnieniu od sfery prawa cywilnego, zwłaszcza prawa zobowiązań. Zdaniem autora, normy dyspozytywne, istniejące na gruncie uregulowań cywilnoprawnych, umożliwiają stronom transakcji dowolne modyfikowanie łączącego je stosunku prawnego, mimo braku wyboru prawa określonego państwa. Dodatkowym argumentem mającym przemawiać za słusznością powyższej tezy jest fakt, że niezależnie od jednolitego kodeksu obowiązującego w państwach członkowskich, umowa stron mogłaby zostać poddana prawu jednego z krajów nienależących do struktur UE. Por. H. Konarski: *Perspektywy...*, *op. cit.*, s. 35.

⁶⁴ Zob. uzasadnienie wniosku z 15 grudnia 2005 r. odnoszącego się do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), COM/2005/0650 final — COD 2005/0261. Tekst projektu ogłoszony w KPP 2006, z. 1, s. 254 i n.

⁶⁵ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 100. Autor sugeruje, że przy interpretacji tego typu pojęć zawartych w przyszłym EKC byłby uwzględniany obowiązujący poprzednio stan prawny, w ramach wykładni *quasi*-historycznej.

ujednoliconej interpretacji przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego, zgłaszane są postulaty utworzenia europejskiego sądu prawa prywatnego — Izby Cywilnej przy Europejskim Trybunale Sprawiedliwości lub Sądzie Pierwszej Instancji, złożonej z sędziów reprezentujących państwa członkowskie⁶⁶. W myśl tych założeń orzeczenia wydawane przez sąd w odpowiedzi na pytania prawne w trybie analogicznym do przewidzianego w art. 234 TWE (procedura pytań prawnych) byłyby wiążące na zasadzie precedensu⁶⁷.

Podobnie, poważne utrudnienie w pracach nad projektem zunifikowanej regulacji cywilnoprawnej stanowi niespójność terminologii stosowanej w systemach prawnych państw europejskich⁶⁸. Zgodnie z sugestią R. Mańki, w wyniku tłumaczenia opracowanego tekstu Europejskiego Kodeksu Cywilnego na poszczególne języki może powstać *de facto* nie jeden, a wiele różnych kodeksów⁶⁹. Język prawny i prawniczy, zaliczane do tzw. języków specjalistycznych, obejmują terminy o charakterze technicznym, które niejednokrotnie nie posiadają odpowiedników w innych porządkach prawnych. Szczególny nacisk kładzie się na odrębności tradycji *civil law* (systemu kontynentalnego) i *common law*, posługujących się specyficznymi konstrukcjami prawnymi i aparaturą pojęciową⁷⁰. Za podstawę wspólnej europejskiej terminologii prawnej jest uznawany język angielski, przyjęty także jako język roboczy w pracach badawczych Grupy Studyjnej do spraw Europejskiego Kodeksu Cywilnego⁷¹. Akcentuje się zwłaszcza dominującą rolę tzw. międzynarodowego języka angielskiego, odbiegającego od powszechnie używanego w Wielkiej Brytanii czy Stanach Zjednoczonych, który cechuje „elastyczność i jednoznaczność”⁷². Wobec sygnalizowanych problemów związanych z przystosowaniem instrumentarium językowego do wymogów szerokiego zastosowania Europejskiego Kodeksu

⁶⁶ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 101; C.U. Schmid: *Legitimacy...*, op. cit., s. 17–18.

⁶⁷ Odmienne rozwiązanie zaproponował C.U. Schmid, opowiadając się za nadaniem decyzjom europejskiego sądu prawa prywatnego charakteru niewiążącego.

⁶⁸ W opinii części przedstawicieli literatury przedmiotu różnice językowe są na tyle znaczące, że należy wykluczyć możliwość stworzenia jednolitego kodeksu europejskiego. Daje temu wyraz stwierdzenie R. Zimmermanna: „Języki i systemy prawne idą w parze. Nikt nie mówi *po europejsku*. Jak więc możemy mieć europejskie prawo?”. Por. R. Zimmermann: *Dziedzictwo...*, op. cit., s. 35–36.

⁶⁹ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 99.

⁷⁰ C. Castronovo: *I Principi di diritto europeo dei contratti e il codice civile europeo*, Vita Notarile 2000, nr 3, s. 1220 i n.; E. Ioriatti Ferrari, *Linguaggio giuridico e traduzione nel diritto comunitario e nel diritto privato europeo*, <http://europa.eu.int/italia/documenti/REL/ioriatti.doc>. Jako przykład można wskazać funkcjonujące w systemie *common law* pojęcie rozsądku (*reasonableness*).

⁷¹ C. von Bar: *Prace nad projektem...*, op. cit., s. 45. W piśmiennictwie prezentowane są krytyczne oceny takiego rozwiązania. Zgodnie z przytaczaną argumentacją, wybór określonego języka determinuje kształt redagowanego tekstu prawnego, a zatem przekład na inne języki nie odzwierciedlałyby sensu przepisów sformułowanych pierwotnie w języku angielskim. Z drugiej strony zwraca się uwagę, że wykorzystanie języka „neutralnego”, rzadko używanego w obrocie międzynarodowym, w przeciwieństwie do języka angielskiego, znacznie utrudniłoby działania kodyfikacyjne. Zob. C. Castronovo: *I Principi...*, op. cit., s. 1220; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 48; J. Pisuliński: *Kilka pytań...*, op. cit., s. 106.

⁷² B. Pasa, Rec.: R. Schulze, G. Ajani (red.): *Gemeinsame Prinzipien des Europäischen Privatrechts / Common Principles of European Private Law*, Baden–Baden 2003, Rivista Trimestrale di Diritto e Procedura Civile 2004, nr 3, s. 1099.

Cywilnego, postulowane jest odwołanie się do łacińskiej bazy terminologicznej, szczególnie paremii prawnych, powszechnie przyjętych w porządkach prawnych państw Europy. Terminologia łacińska po dziś dzień jest wykorzystywana w praktyce i doktrynie, między innymi w zakresie nazewnictwa podstawowych instytucji prawnych, co świadczy o jej uniwersalnym charakterze⁷³. W literaturze przedmiotu rozważa się również możliwość zastosowania angielskiego języka prawniczego używanego w krajach reprezentujących system tzw. prawa rzymsko-holenderskiego, wywodzący się z *ius commune* (należy do nich np. Republika Południowej Afryki)⁷⁴.

Analiza koncepcji Europejskiego Kodeksu Cywilnego wymaga rozważenia potencjalnych skutków wprowadzenia w państwach Europy jednolitej regulacji w aspekcie ekonomicznym. Przewiduje się, że realizacja planów kodyfikacyjnych — ze względu na skalę podejmowanych działań — pociągnie za sobą znaczne koszty⁷⁵. Jednym z zarzutów podnoszonych przez oponentów idei Europejskiego Kodeksu Cywilnego są kontrowersje wokół wysokich nakładów finansowych związanych z funkcjonowaniem zespołów badawczych przygotowujących projekt wspólnego uregulowania⁷⁶. Ponadto wskazuje się, że źródłem poważnych utrudnień, a zarazem wysokich kosztów będzie proces dostosowania jednolitej regulacji kodeksowej do uwarunkowań wewnętrznych systemów prawnych poszczególnych krajów. Szczególne znaczenie ma konieczność opracowania różnych wersji językowych Europejskiego Kodeksu Cywilnego i zapewnienia ich spójności⁷⁷. Należy również uwzględnić możliwość ewentualnych skutków błędów legislacyjnych w ramach europejskiej kodyfikacji. Wadliwość zunifikowanego unormowania potencjalnie może prowadzić do negatywnych konsekwencji, odczuwanych przez wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej objęte wspólną regulacją⁷⁸. W tym kontekście niezbędne jest stworzenie mechanizmów umożliwiających korektę tego typu uchybień w odpowiednim trybie⁷⁹.

⁷³ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 48–49 i 99–100.

⁷⁴ Tamże, s. 48. Jak wskazuje R. Mańko, istniejąca na gruncie tego systemu aparatura pojęciowa stała się punktem odniesienia dla twórców projektu EKC w zakresie regulacji dotyczącej sprzedaży. Potwierdzeniem tego jest określenie własności za pomocą pojęcia *ownership* zamiast brytyjskiego *property*.

⁷⁵ Tamże, s. 36, 64 i 95–96. Autor przytacza słowa Olego Lando, przewodniczącego Komisji Europejskiego Prawa Umów: „wprowadzenie nowego prawa umów w Europie kosztować będzie pot, łyż i pieniądze”, zob. s. 36.

⁷⁶ Tamże, s. 95–96. Powołując się na wyniki ekonomicznej analizy prawa, autor zwraca uwagę, że dokonanie zmian w systemie prawa w ramach procesu prawodawczego niesie ze sobą znacznie wyższe koszty w porównaniu z działalnością orzeczniczą sądów na zasadzie wiążącego precedensu.

⁷⁷ B. Pasa: *Gemeinsame...*, op. cit., s. 1098.

⁷⁸ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, op. cit., s. 102.

⁷⁹ C.U. Schmid: *Legitimation...*, op. cit., s. 4.

POSTULATY DOTYCZĄCE PROCESU EUROPEIZACJI PRAWA PRYWATNEGO

Pogłębiona analiza podstawowych założeń idei europejskiej kodyfikacji prawa cywilnego prowadzi do wniosku, że plany objęcia państw członkowskich ujednoliconą regulacją kodeksową nie mogą być w najbliższym czasie zrealizowane⁸⁰. W tej sytuacji, zgodnie z przeważającym w doktrynie stanowiskiem, działania mające na celu kształtowanie europejskiego prawa prywatnego powinny być nakierowane na pogłębianie współpracy i dialogu między państwami Europy reprezentującymi różne tradycje prawne oraz kontynuowanie badań zmierzających do ustalenia wspólnych europejskich zasad prawa. Wyrazem tej tendencji jest modyfikacja modelu europeizacji w myśl zasady „z dołu w górę” (*bottom-up*) zamiast obowiązującego poprzednio „z góry na dół” (*top-down*)⁸¹. Przyjęte podejście zakłada „organiczny” rozwój prawa, przeciwstawiony odgórnemu narzucaniu jednolitych unormowań państwom członkowskich przez instytucje wspólnotowe. Stopniowe wypracowywanie optymalnych rozwiązań ma dokonywać się przez umożliwienie swoistej konkurencji reguł prawnych.

Dała temu wyraz Komisja Europejska w Białej Księdze o sprawowaniu władzy w Europie z 2001 r., wskazując, że: „Potrzebna jest wzmożona kultura konsultacji i dialogu; kultura, która zostałaby przyswojona przez wszystkie instytucje europejskie i która włączyłaby w szczególności Parlament Europejski w proces konsultacyjny, biorąc pod uwagę jego rolę jako przedstawiciela obywateli”⁸². W tym kontekście proponuje się wykorzystanie w pracach nad przyszłym Europejskim Kodeksem Cywilnym procedury wzorowanej na pytaniach skierowanych do parlamentu w trakcie przygotowywania projektu holenderskiego kodeksu cywilnego na początku lat 50. XX w. Przedstawiona przez autora projektu, prof. Eduarda Meijersa, lista pytań obejmowała głównie zagadnienia z zakresu prawa majątkowego, które zostały poddane jawnej dyskusji na forum parlamentu⁸³. Analogiczne rozwiązanie zastosowane w ramach kodyfikacji prawa prywatnego w Europie umożliwiłoby włączenie w prowadzone prace przygotowawcze nie tylko Parlamentu Europejskiego, ale również szerokiego kręgu zainteresowanych podmiotów⁸⁴.

W zaprezentowany powyżej schemat procesu tworzenia nowego europejskiego *ius commune* wpisują się postulaty zastosowania w pracach kodyfikacyjnych konstrukcji *soft law*. Rozważana jest przede wszystkim forma *restatements*, rozpowszechnionych w USA, publikowanych przez Amerykański Instytut Prawa (American

⁸⁰ Por. rozmowa z Christianem von Bar'em przeprowadzona przez J. Lehmana, *Palestra* 2007, z. 7–8, s. 83.

⁸¹ C. von Bar: *Od zasad...*, op. cit., s. 312; J. Smits: *On successful...*, op. cit., s. 141.

⁸² Cyt. za: M.W. Hesselink: *Polityczne aspekty europejskiego kodeksu cywilnego*, KPP 2006, z. 2, s. 331–332.

⁸³ Tamże, s. 326 i n.

⁸⁴ Tamże. Autor przedstawił 50 przykładowych pytań do Parlamentu Europejskiego dotyczących problematyki objętej zakresem projektu EKC.

Law Institute — ALI)⁸⁵. Została ona wykorzystana w ramach realizacji projektów Zasad Europejskiego Prawa Umów (PECL) i Zasad UNIDROIT. Głównym celem Restatements of the Law jest systematyzacja podstawowych, powszechnie akceptowanych zasad prawa amerykańskiego w formie zbiorów o charakterystycznej strukturze⁸⁶. Obejmują one przepisy opatrzone komentarzem, których uzupełnienie stanowią przykładowe kazusy (*illustrations*), obrazujące praktyczne zastosowanie danego przepisu⁸⁷. *Restatements* są powszechnie wykorzystywane w procesie orzekania przez sądy i przytaczane w wydawanych opiniach prawnych, co świadczy o ich znaczącej roli w praktyce zawodowej prawników.

Punktem odniesienia dla procesu unifikacji prawa prywatnego w Europie są również tzw. mieszane systemy prawne (*mixed legal systems*), funkcjonujące w Republice Południowej Afryki, Szkocji, kanadyjskiej prowincji Quebec i Luizjanie⁸⁸. Ich specyfika polega na połączeniu elementów systemu prawa kontynentalnego i *common law*, co świadczy o „przewycięzeniu różnic” między tymi dwiema odmiennymi tradycjami prawnymi⁸⁹. Za najbardziej reprezentatywny przykład mieszanego systemu prawnego uznawane jest prawo RPA, ukształtowane „od podstaw” z wykorzystaniem rozwiązań zaczerpniętych z *civil law* i *common law*⁹⁰. Omawiana kategoria systemów prawnych ściśle wiąże się z prezentowaną w literaturze przedmiotu koncepcją „prawnych transplantów” (*legal transplants*)⁹¹. W myśl założeń powyższej teorii, podstawą rozwoju prawa jest stosowanie tzw. prawnych zapożyczeń (*legal borrowing*), czyli transponowanie określonych rozwiązań istniejących w państwie „eksportującym” do porządku prawnego państwa „importującego”⁹². Na tej podstawie zgłaszane są postulaty wykorzystania przedstawionych rozwiązań w procesie europeizacji prawa prywatnego. Nowe europejskie *ius com-*

⁸⁵ E. Banakas: *The contribution...*, *op. cit.*, s. 189–191; R. Hyland: *The American Experience: Restatements, the UCC, Uniform Laws, and Transnational Coordination* (w:) A. Hartkamp et al., *Towards a European Civil Code*, Nijmegen 2004, s. 59–75; C.U. Schmid: *Legitimacy...*, *op. cit.*, s. 13 i n. Godny uwagi jest fakt, że możliwość zastosowania formuły zbliżonej do *restatements* w procesie kształtowania wspólnego europejskiego prawa umów przewidywał Komunikat KE z 2001 r. o europejskim prawie kontraktów; por. C. von Bar: *Od zasad...*, *op. cit.*, s. 309; R. Mańko: *Instytucje UE...*, *op. cit.*, s. 42.

⁸⁶ R. Hyland: *The American...*, *op. cit.*, s. 59; C.U. Schmid: *Legitimacy...*, *op. cit.*, s. 13. Por. też J. Basedow: *La codificazione...*, *op. cit.*, s. 173.

⁸⁷ R. Hyland: *The American...*, *op. cit.*, s. 60; H. Konarski: *Perspektywy...*, *op. cit.*, s. 32; R. Mańko: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 37; E. Rott-Pietrzyk: *Pojęcie rozkładu...*, *op. cit.*, s. 704.

⁸⁸ M.W. Hesselink: *La nuova cultura giuridica europea*, Napoli 2005, s. 105; J. Smits: *On successful...*, *op. cit.*, s. 148 i n.

⁸⁹ M.W. Hesselink: *La nuova cultura...*, *op. cit.*, s. 105.

⁹⁰ J. Smits: *On successful...*, *op. cit.*, s. 148.

⁹¹ Tamże, s. 139 i n.; A. Watson: *Legal transplants and European private law*, *Electronic Journal of comparative Law* 2000, vol. 4.4, <http://www.ejcl.org/ejcl/44/44-2.html>.

⁹² Zgodnie z argumentacją przytoczoną przez A. Watsona, tego typu metoda stanowi ugruntowany, powszechnie przyjęty sposób kształtowania prawa. Przykładem zastosowania prawnych transplantów jest recepcja *Corpus Iuris Civilis*, a także francuski Code civil, początkowo narzucony przez Napoleona, a następnie — po jego upadku — utrzymany w systemach prawnych państw europejskich. Por. A. Watson: *Legal...*, *op. cit.*

mune mogłoby funkcjonować jako mieszany system prawny, oparty na zapożyczeniach z tradycji prawnych poszczególnych krajów⁹³.

Podjęcie działań legislacyjnych przez instytucje wspólnotowe powinna poprzedzić ogólnoeuropejska debata poświęcona planom ujednolicenia europejskiego prawa prywatnego, z udziałem uczonych i przedstawicieli środowisk prawniczych.

W tym kontekście doniosłą rangę przypisuje się badaniom prawnoporównawczym, umożliwiającym wyeksponowanie elementów łączących porządku prawne państw europejskich, a tym samym wnoszącym istotny wkład w proces unifikacji prawa⁹⁴. W powyższym ujęciu rola komparatystyki prawniczej nie sprowadza się do „informowania” o obcych uregulowaniach, ale polega przede wszystkim na identyfikowaniu rozwiązań i reguł wspólnych dla różnych systemów prawnych⁹⁵. Dodatkowo, na podstawie zestawienia odmiennych koncepcji przyjętych w ustawodawstwach poszczególnych krajów, badania komparatystyczne sprzyjają doskonaleniu prawa poprzez wybór optymalnego ujęcia normowanych zagadnień⁹⁶. Należy podkreślić, że metoda komparatystyczna stała się podstawą prac prowadzonych przez europejskie grupy robocze mające na celu sformułowanie wspólnych zasad z zakresu materii prywatnoprawnej.

Jednocześnie perspektywa stworzenia wspólnej regulacji wymaga modyfikacji systemu kształcenia prawniczego w państwach europejskich, między innymi poprzez włączenie PECL, będących podstawą przyszłego Europejskiego Kodeksu Cywilnego, do programów nauczania akademickiego⁹⁷. Postuluje się wprowadzenie metod nauczania analogicznych do stosowanej w USA, zakładającej wyeksponowanie rozwiązań wspólnych dla wszystkich praw stanowych, a nie ograniczającej się do uregulowań poszczególnych stanów⁹⁸. Istotną rolę odgrywa również współpraca między europejskimi ośrodkami uniwersyteckimi, której przejawem są różnego rodzaju programy międzynarodowej wymiany studentów, takie jak Tempus czy Erasmus, umożliwiające poszerzanie wiedzy na temat obcych systemów prawnych⁹⁹.

Rozpowszechnianiu problematyki związanej z procesem unifikacji prawa prywatnego sprzyjają liczne publikacje naukowe z tego zakresu, a także organizowane konferencje. Przykładem jest II Ogólnopolski Zjazd Cywilistów, poświęcony

⁹³ J. Smits: *On successful...*, *op. cit.*, s. 139 i n.; A. Watson: *Legal...*, *op. cit.*

⁹⁴ E. Banakas: *The contribution...*, *op. cit.*, s. 180 i n.; W. Dajczak: *Znaczenie tradycji...*, *op. cit.*, s. 62; I.C. Kamiński: *Kontrowersje...*, *op. cit.*, s. 40–41 i 47; R. Zimmermann: *Dziedzictwo...*, *op. cit.*, s. 44.

⁹⁵ I.C. Kamiński: *Kontrowersje...*, *op. cit.*, s. 41.

⁹⁶ R. Zimmermann: *Dziedzictwo...*, *op. cit.*, s. 45.

⁹⁷ R. Mańko: *Prawo prywatne...*, *op. cit.*, s. 104; J. Rajski: *Kierunki rozwoju...*, *op. cit.*, s. 220.

⁹⁸ H. Konarski, *Perspektywy...*, *op. cit.*, s. 36–37.

⁹⁹ Tamże, s. 36; B.S. Markesinis: *Why a code is not the best way to advance the cause of European legal unity* (w:) G. Alpa. E.N. Buccico (red.): *Il codice civile europeo. Materiali dei seminari 1999–2000*, Milano 2001, s. 304–305.

europelizacji prawa prywatnego, który miał miejsce we wrześniu 2006 r.¹⁰⁰, jak również odbywające się w różnych państwach europejskich konferencje i spotkania robocze dotyczące projektu Wspólnych Ram Odniesienia¹⁰¹.

Tego typu podejście, przewidujące współdziałanie państw członkowskich Unii Europejskiej w wielu wymiarach, w duchu poszanowania narodowych tradycji prawnych, może stworzyć podstawy nawiązania dialogu między europejskimi kulturami prawnymi w dążeniu do wypracowania najkorzystniejszych rozwiązań prawnych w zjednoczonej Europie. W tym kontekście szczególną wymowę zyskują słowa Ojca Świętego Jana Pawła II skierowane do przedstawicieli instytucji wspólnotowych podczas przemówienia w Luksemburgu 15 maja 1985 r., odnoszące się do roli ówczesnej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej w kształtowaniu nowych regulacji prawnych dla państw członkowskich: „(...) EWG znalazła się w bezprecedensowej sytuacji. Skupia ona narody, które na przestrzeni swej historii — w miarę jak ugruntowywała się ich autonomia i zacierała względna jednorodność cywilizacji antycznej i średniowiecznej — wytworzyły odrębne tradycje prawne. Obecnie Waszym zadaniem jest zbliżanie zróżnicowanych systemów ustawodawczych, dążenie do spotkania się wielkich tradycji, które je inspirują. Wydaje mi się, że tworzenie autonomicznego europejskiego systemu prawnego daje Wam szansę wyjścia poza banalne zestawienie różnych przepisów i pragmatyczne kompromisy, choć potrzebny będzie po temu dłuższy proces (...). Wasza praca doprowadzi stopniowo do wzbogacenia wielkiej zbiorowości europejskiej wartościami charakterystycznymi dla poszczególnych jej części (...)”¹⁰².

---

¹⁰⁰ Zob. np. A. Redzik: „Europeizacja prawa prywatnego”. *Sprawozdanie z II Ogólnopolskiego Zjazdu Cywiliściów, Wisła, 28–30 września 2006*, *Palestra* 2006, z. 11–12, s. 221–228; E. Rott-Pietrzyk, *Europeizacja prawa prywatnego — nowe trendy. Sprawozdanie z II Ogólnopolskiego Zjazdu Cywiliściów, Katowice–Wisła, 28–30 września 2006 r.*, cz. I, *Rejent* 2006, nr 11, s. 173–194; cz. II, *Rejent* 2006, nr 12, s. 130–149.

¹⁰¹ Por. J. Lehmann: *Europejski...*, *op. cit.*, s. 87.

¹⁰² Cyt. za: S. Sowiński, R. Zenderowski: *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*, Wrocław 2003, s. 201.